

Дивна пригода

I

Коли ви, читачу, людина нервова (а хто з-поміж нас городян тепер не нервовий?), то вам напевне доводилося часом зазнавати таких несподіваних передчувань, що потім зовсім точно здійснилися. Хіба не всякого з вас, серед радісного або спокійного душевного настрою, раптом іноді нападав безпричинний смуток, і пригнічена душа підказувала, що десь там далеко кується проти вас невідоме лихо, розставляє свої сільця чиясь підступна ворожнеча. А змине скількись днів, то й виявляється, що й справді тоді само зроблено проти вас якусь погань... Або чи не траплялося вам ще й отаке: ви вже й забули про якусь людину, бо давно з нею розлучилися, і не маєте ніякої причини згадувати про ню, — а отже ж, несподівано, чи то серед уважного вашого працювання, чи то серед ділової розмови з кимсь, чи то серед інших обставин, отая призабута вами людина, ні сіло ні впало, вам як стій і згадається...; або ще інакше: вона вам присниться вночі, хоч ви про неї вдень не думали. Змине днів трое-четверо — приходить до вас од того людя лист. Ви дивитися на дату — це ж та сама днина, що отой наш знайомий вам споминавсь!..

Я зовсім певний, що кожен з вас зазнавав таких оказій чимало. І мені їх траплялося багацько...

більше скажу: вони трапляються попросту систематично.

Сидів я одного літнього дня у своїй кімнатці в моєму рідному городкові Звиногородці та й писав наукову філологічну статтю. Був я весь захоплений своєю працею. Навкруг мене лежала купа книжок і на столі, і на декількох стільцях, і навіть на підлозі — і я в них був порався. Коли це серед уважного мого писання раптом мене щось ударило десь у глибу душі; здавалося, неначе хтось мене кличе, далеким-далеким, глухим, ледві чутним голосом. Я був спинив перо своє; та зараз таки, на себе невдоволений, силувався був одкинути-одігнати од себе те чуже почування, що взяло та й перебило мою цікаву для мене працю. Мені бажалося зосередити свою всенюку увагу на писанню, і я захопив перо знов у руку. Та знов у душі моїй заговорило придушене почуття, що хтось мене нагально кличе, хтось мене бажає притьмом побачити... Писати не можна стало. Поклав я тоді перо на столі, одкинувсь головою на спинку крісла та й заплющив очі. Потроху з далекого димчатого туману згадок вирізавсь людський образ. Це був молодий хлопець, мій ученик, Костянтин Фрейтаг, великий мій приятель. Він тоді жив, серед літа, під Москвою на своїм хуторі, себто за півтори тисячі верстов од мене. І зрозумів я, що йому там далеко в Московщині зараз аж надто хочеться мене бачити, поділитися якоюсь думкою. Тоді я записав день і годину цієї пригоди. І що ж опісля виявилось? А он що. Того дня прийшла була до Москви телеграфна звістка: вбито французького президента Саді Карно (а до нашої Звиногородки тая звістка наспіла, натурально, вже на скількись днів пізніш). В тій вітчимовій сім'ї, де жив Фрейтаг і де того дня прочитали

телеграму, безапеляційно лаяли анархіста-вбивцю, лаяли на всі заставки; але моєму юному приятелеві здавалося, що ця справа не така вже й ясна. Він ви-йшов у парк, сів на лавці і страшенно бажав побачити мене, щоб обмінятися думками про цей анархістичний акт та й почути моє слово, єдино авторитетне для його. Отож як він у своїй Московщині душею мене був кликав, я на далекій Україні це почув своєю душею навіть серед уважної праці.

Та що казати про людей! Повиводила в нас квочка курчата, і один півничок дуже зо мною заприязнивсь. Він цибавав мені на коліна, на плечі, на голову, ліз до мене за пазуху, бігав за мною наче цуценятко. Вийду я вдень у садок, то півничок уже стриба коло мене! І ото було якось надвечір. Притомлений своїм писанням, я ліг на канапці, щоб на часину дати голові одпочинок. Мабуть, чи й не закуняв я трохи. Аж ось перед очима (заплющеними очима) стає мені мій червоненький півничок; він жалісно-жалісно дивиться на мене розумними оченятами і безсило тріпає крильцями. Другого дня я не побачив півничка в садку. Спитався про його. Сказали, що його вчора надвечір зарізано, бо півнів у нас багацько, треба залишати самих курочок.

І кожен з нас може переказати довгу низку отаких пригод із свого життя. Вчена людина астроном Фламарійон призбирав од своїх знайомих, людей годних віри, аж цілу книжку таких фактів і назвав її «Невідоме», «L'inconnu».

Як дивитися на таке все? Чи маємо ми кожного разу діло з простою випадковістю? Чи маємо ми, знову, діло з недослідженими психологічними законами телепатії, гіпнотичного навіяння і т. і. — законами, що

досі для нас не ясні, але що їх колись наука психологія чи психопатологія вже зовсім точно достежить і медично вяснить?..

Випадковість чи психологічний закон?..

Не знаю. Знаю тільки, що всякі вивірені факти, чи вяснено їх, чи не вяснено, застаються фактами таки; і хочеш не хочеш, сердься не сердься, а одкинути їх не можна.

Про ще одну таку пригоду я й хочу розказати. Вона довгенька.

II

Я жив у Москві, в одній небагатій німецькій сім'ї Лёве, де наймав осібну кімнатку. Окрім мене, наймав у тих німців другу кімнату старенький одставний генерал, не військовий, а цивільний, «дѣйствительный статскій совѣтникъ». Непоганий на вигляд, чистенький, чепурненький стариган, мав він одначе в собі, в своєму тоні, в своїх руках щось дивацьке, чудакувате. В тій його чудакуватости відчувалося навіть дещо ненормальне. На ймення був він Андрій Олександрович, а на прізвище... ну, але прізвище можна й не називати. Обідали ми всією сім'єю вкупі.

Мені він не подобавсь. Зате я його собою зацікавив чимало, бо він довідався, що з мене орієнталіст і філолог. Із щоденних обідніх розмов вясувалося, що хоч східних мов він і не зна, та письменство східне йому відоме: в німецьких, французьких та англійських перекладах він перечитав чимало писань брахманістичних і буддійських та тих перських пантеїстично-містично-аскетичних письменників, які звуться «суфійськими». На цю тему можна бувало говорити з їм не без зацікавлення. Обід було одходив; ми зали-